

УДК 373.5.016:746.3

Видра О.Г., Анисовець О.Ю.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТЕХНОЛОГІЇ "ВИШИВКА ГЛАДДЮ"

У даній статті йде мова про навчання старшокласників вишивці гладдю. Обґрунтовується доцільність використання цієї технології для більш ефективного особистісного, психічного, творчого розвитку, а також культурного і естетичного виховання учнів на уроках технологій. Аналізуються технології вишивки гладдю; виявляється позитивний вплив занять вишивкою на психічний і особистісний розвиток учнів, їх естетичне виховання і розвиток творчих здібностей; обґрунтовується необхідність розробки методики і впровадження технології вишивки гладдю на уроках технологій у старшій школі. З'ясовано, що впровадження технології вишивки гладдю у навчальний процес є доцільним з точки зору виховання і розвитку учнів на уроках технологій.

Ключові слова: українська народна вишивка, вишивка гладдю, орнамент, технологія, проект, навчання, виховання, розвиток, особистість, психіка, естетика, творчі здібності, культура.

Постановка проблеми. Однією зі складових специфіки підготовки майбутніх учителів технологій є засвоєння ними знань і умінь з різних напрямів декоративно-ужиткового мистецтва з метою використання даного досвіду в процесі навчання учнів основної школи. Наприклад, у Національному університеті "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка при технологічному факультеті методисти О.М. Пискун і Г.В. Джевага на заняттях з теорії і методики технологічної освіти розглядають і створюють умови для опанування студентами понад двадцятьма напрямів [2; 6]. Одним з них важливе місце посідає робота з текстильними матеріалами, а зокрема – вишивання, що передбачається програмою для 10-11 класів.

Відомо, що ручна вишивка сприяє різнобічному розвитку особистості учня, його образного мислення, естетичного виховання, координації рухів, відчуття відстані та інших психічних процесів. У майбутньому це дає можливість учням створювати своїми руками затишок у домі, або застосувати свої навички у професійній сфері.

Особливої уваги заслуговує вишивка гладдю, яка є однією з найбагатших та найошатніших. Але, як свідчить досвід проходження педагогічної практики і результати аналізу публікацій, вибір техніки гладі на уроках трудового навчання або технологій не є частим. Цим обумовлений вибір проблематики даної статті й нашого дослідження.

Мета статті – обґрунтувати розробку методики і впровадження техніки вишивки гладдю на уроках технологій, як одного з додаткових варіантів психічного й особистісного розвитку учнів, їх естетичного і патріотичного виховання, а також розвитку їх творчих здібностей.

Основні завдання статті:

1. Проаналізувати технологію вишивки гладдю на предмет можливості її впровадження у навчальний процес.
2. Виявити який позитивний вплив мають заняття вишивкою гладдю на психічний і особистісний розвиток учнів, їх естетичне виховання і розвиток творчих здібностей.
3. Обґрунтувати розробку методики і впровадження техніки вишивки гладдю на уроках технологій у старшій школі.

Виклад основного матеріалу. Вишивка гладдю – це вишивання прямими та похилими стібками, які повністю або частково заповнюють площину узору. Достеменно невідомо, коли виникла ця техніка, проте, стверджують, що вона є давньою. В музеях Західної Європи представлені експонати ще з V ст. до н.е. Найдавніші вишиті зразки, що збереглися донині, створені у Стародавньому Китаї. Тоді гладдю вишивали не лише одяг, але й килими та інші предмети декору. Неймовірні візерунки на шовкових тканинах створювали золотими та срібними нитками, волосом [3].

Пам'ятки українського мистецтва вишивання збереглися лише за останні століття. В Україні вишивку гладдю застосовували, передусім, в одязі, а саме в сорочках.

Основні методичні прийоми навчання учнів вишивці за даною технікою є народними. Для початку учням пропонується вивчити основні шви, які використовуються в процесі створення того чи іншого візерунка. Розглянемо їх.

"Вперед голку". Застосовується для контурів і ліній. Виглядає як чергування однакових стібків і проміжків, що виконуються справа наліво.

"Шнурочок". В основі має попередній шов, тільки додатково через кожен стібок потрібно пропустити голку, направляючи її вниз.

"Назад голку". Подібний до першого шву, але з виворітного боку виглядає як стебловий. Виконується введенням голки в тканину в місці позаду виходу нитки.

"Стебловий". Часто використовується для виконання стебел квітів або контурів елементів. Полягає у введенні голки приблизно посередині останнього стібка впритул до нього [9].

"Петельний". Підходить для обробки країв або вишивки окремих деталей. Прокладається зліва направо введенням голки в початку елемента, а потім виконанні наступного стібка з ниткою під голкою.

Також існують види і технічні способи вишивки гладдю, які обираються залежно від об'єкту праці, ниток і тканини, по якій буде здійснена вишивка. До них належать пряма, коса, лічильна, гладь за контурами рисунка. Розглянемо їх.

Лічильна гладь. Її характерною особливістю є те, що вона виконується накладанням паралельних стібків, віддалених один від одного на одну нитку. Залежно від напрямку покладених стібків розрізняють два види лічильної гладі: пряму і косу.

Пряма гладь. Створюють за допомогою накладання паралельних стібків довільної довжини. Цей вид гладі має великі можливості для творення: від дрібненьких цяток, зубчиків, ромбів, квадратів, стрічок, до великих зірок. Окрім того, вона є допоміжною у творенні інших швів.

Коса гладь відрізняється від прямої тим, що стібки під час вишивання кладуть під кутом 45° до ниток основи або підкання. Дві паралельні смужки гладі, стібки яких покладені в різні боки, в Україні називають "кіскою". Коса гладь найбільш поширена на Київщині, де її здавна виконували нитками червоного та чорного кольорів. На Поділлі косу гладь вишивають білими та чорними нитками [1, с. 18].

Гладдю за контурами рисунка зазвичай вишивають рослинні орнаменти. Часто ці узори доповнюють вишивкою, що виконана іншою технікою: ланцюжком, стебловим швом, назад голкою.

Також існують різновиди вище зазначених технік вишивки гладдю.

Вирізування – це ажурна вишивка, техніка виконання якої пов'язана з вирізуванням ниток тканини. Інколи серединки квадратів не вирізають, а зашивають гладдю кольоровими нитками. Цей вид заповнення називають обманка.

Кирпичики – вишивають зліва направо дрібними стібками, строго по нитці. Виконується набирування вузькими смугами на манжетах, комірах, по низу рукавів чоловічих сорочок, на вставках рукавів жіночих сорочок. Узори геометричні, кольори чорний і червоний з вкрапленням жовтого, білого, голубого (Київщина, Черкащина), або білий з вкрапленням червоного і чорного. В узорах набирування доповненням узору служать ретязь, гребінчик, хрестик [9].

Качалочки – вид лічильної двосторонньої гладі, ця техніка зустрічається на рукавах жіночих сорочок, вишитих вовняними нитками чорного, темно-червоного та бордового кольору або кольоровою заповнюють і муліне. Качалочками вишивають геометричні та стилізовані орнаменти – квіти, листочки, птахів, метеликів, фігури людей.

Рушникові шви. Спочатку на полотні позначають олівцем контур візерунка і вишивають його стебловим або тамбурним швом, прутиком двобічної штапівки. Потім площину узору заповнюють різними комбінаціями стібків – заповненнями – переважно лічильних: "вперед голку", гладдю, штапівкою, кривулькою, хрестиком, козликом, сітками тощо. Рушниковими швами вишивають не тільки рушники, а й декоративні панно, скатерті, хустки та інші побутові речі [4; 5].

Двостороння вільна гладь без настилу. Назва цієї техніки походить від способу накладання стібків: при вишиванні двосторонньою гладдю з обох боків тканини – лицевого і зворотного – утворюється однаковий малюнок. Широко використовується в кольорових рослинних орнаментах.

Штрихова гладь складається із окремих стібків, які нагадують промені або штрихи, що йдуть в різних напрямках від центра. Техніка виконання цього шва дуже проста. Узор переводять на тканину крапками, які позначають місце накладання стібків. Стібки можуть бути прямими й похилими, з різними, але не дуже довгими проміжками між ними.

Художня гладь вишивається кольоровими нитками різних відтінків плоскими двосторонніми стібками. Переведений на тканину малюнок обшивають по контуру стібками "вперед голку". Потім починають класти стібки з верхньої частини пелюстки або листочка до низу. Спочатку кладуть стібки світлих кольорів, потім темних. Перехід від одного відтінку до другого має бути плавним. Досягти цього можна, якщо робити стібки різної довжини, які ніби продовжуватимуть попередній ряд.

Двостороння гладь з настилом. До цієї техніки належать шви, які виконуються по настилу, попередньо прокладеному по площині малюнка густими стібками "вперед голку". Щоб гладь була опуклою, настил роблять з ниток, товщих за робочі.

Одним з різновидів цього шва є *біла гладь*. Нею оздоблювали постільну, столову й жіночу білизну. Вишивали білими нитками по білому льняному полотну. Звідси ще одна її назва – білизняна гладь. Послідовність виконання цього шва така: на тканину переводять малюнок, контури обшивають стібками "вперед голку", роблять настил, який потім зашивають гладдю в напрямі, протилежному настилу.

Шнурочок утворюють прямі вертикальні стібки, які вкривають настил, прокладений по контуру малюнка. Вишивають зліва направо.

Підкладний шов виконують дрібними стібками шва "за голку", які йдуть по контуру малюнка з правого боку тканини. На звороті утворюються густі перехрещені стібки у вигляді козлика. Цим швом прикрашають вироби з прозорих тканин: батисту, маркізету, крепдешину тощо.

Прорізна гладь складається з дірочок різної форми і розміру. До узорів прорізної гладі належать дірочки, калачики, листочки. Для вишивання потрібна тонка і міцна тканина, краще лляна, нитки муліне, коротка тонка голка. Як і в білій гладі, по нанесеному на тканину малюнку прошивають контури окремих деталей стібками "вперед голку". Потім тканину посередині розрізають і обшивають шнурочками зліва направо. Закріплюють нитку кількома дрібними стібками і обрізають її кінці. Кожну дірочку вишивають окремо, щоб на звороті не лишалося переходів ниток. Дрібні дірочки проколюють кілочком або в'язальною спицею і кожну з них обшивають шнурочком без попередньої намітки [5]

Одностороння гладь – при вишиванні односторонньою гладдю на лицевому боці утворюється основний малюнок, а на споді – маленькі пунктирні стібки по контуру рисунка та його площині. До цієї гладі належать: верхшов, вісімка, полтавська, російська, атласна, гладь "уприкріп".

Верхошов – кольорова гладь, вишита глухим вільним швом. Виконують верхошов так. На тканину наносять малюнок і починають вишивати густими стібками, кладучи їх від краю до центра або від центра до краю узору. На зворотному боці утворюється пунктир по контуру малюнка з стібків-переходів. Відстань між стібками по краю буде більшою, ніж усередині.

Глухі накладні сітки. Глухі накладні сітки є доповненням до верхошва. Сітка може бути пряма й коса, її можна вишити нитками одного кольору, а закріпити – іншими. До тканини сітку прикріплюють по-різному: косим або прямим хрестиком, ланками, тамбурною петлею, навскісними стібками тощо. Після закріплення сітки її обшивають по контуру стебловим або ланцюжковим швом. Декоративними накладними сітками можна вишити серединки квітів, окремі деталі узору або й весь узор.

Гладь уприкріп застосовується в основному для заповнення великих площин узору. Така гладь давно була відома на Близькому Сході. Виконують її так. Спочатку всю площину узору вкривають стібками верхошва. Потім поверх них на відстані 0,5 – 1 см прокладають поперечні або навскісні ряди ниток і закріплюють їх в шаховому або іншому порядку. Даний вид гладі є досить зручним для вишивання як великих так і маленьких елементів малюнка [7].

Полтавська гладь – один з різновидів гладі "уприкріп". Вона дуже поширена на Україні. Шиють її стібками верхошва з перехватами, які закріплюють нитку на тканині. На довгому стібку роблять 2-4 перехвати, а щоб вони були не дуже помітними, кладуть їх не на одному рівні. Стібки треба класти щільно один до одного, щоб не просвічувала робоча тканина.

Атласна гладь. Свою назву цей шов одержав за подібність вишитого ним виробу до атласної тканини. Стібки атласної гладі дрібні, кладуться щільно і ніби заходять один за другий. Напрямок стібків має відповідати контурам узору – листка або пелюстки, їх жилкам.

Російська гладь виконується швом "вперед голку". Напрямок стібків по всьому малюнку має бути горизонтальним або вертикальним. При зворотному ході голки стібки повинні щільно прилягати до попереднього ряду і перекривати проміжки. На зворотному боці вишивка має вигляд дрібненьких стібків, розташованих паралельними рядами. Вишиваючи, треба стежити, щоб стібки були однакової довжини. Узори російської гладі оздоблюють ажурною сіткою.

У процесі аналізу технології вишивки гладдю та методики її виконання ми звернули увагу на те, що даний процес цілковито сприяє сучасним освітнім та виховним цілям трудового, естетичного, патріотичного і творчого виховання особистості учнів. Вона є важливою художньою цінністю, що виконує естетичну, пізнавальну, комунікативну функцію. Заняття вишивкою сприяють формуванню гармонійної особистості з розвиненим естетичним чуттям, творчими здібностями і вольовими якостями, викликають прагнення досягати якості виконуваної роботи, а також розвивають окомір, точність мікромоторики пальців рук за рахунок численних повторів мікрорухів при виконанні будь якої техніки гладдю.

У школі виготовлення виробів вишитих гладдю відповідно до структури та змісту програми трудового навчання виконується через проектно-технологічну діяльність. Практичним результатом роботи учнів має бути проект. Згідно рекомендацій програми спочатку вчитель розкриває перед учнями загальні теоретичні відомості про технологію вишивки гладдю, які дадуть їм змогу розпочати пошук потрібної інформації, визначитись із напрямком, за яким вони бажають працювати. Усе необхідне для виконання проекту – від теоретичних відомостей до технології виготовлення і матеріалів для роботи – учні мають віднайти та скомпонувати самостійно [3]. Тут позитивним моментом є те, що існує багато видів гладі. Це надає варіативність при виборі й виконанні учнями проектів за цією технікою, а також неповторність кінцевого результату.

Орієнтовними об'єктами проектної діяльності учнів з вишивки гладдю можуть бути: серветка, косметичка, сумочка, торбинка, чохол для мобільного телефону або окулярів, картина, рушник, диванна подушка, серветка чи скатертина, елемент оздоблення одягу, прикраса, заколка чи обідок для волосся, пояс тощо. Однак, враховуючи особливості навчання учнів цим видам праці, необхідно відзначити, що для закріплення і удосконалення практичних умінь рекомендується практикувати позаурочну роботу.

Таким чином, ми з'ясували, що впровадження технології вишивки гладдю у навчальний процес є доцільним з точки зору виховання і розвитку учнів на уроках технологій. Подальші напрямки дослідження даної теми полягають у розробці методики навчання техніці вишивки гладдю, а також виконанні проекту за даною технологією в рамках магістерського дослідження.

Використані джерела

1. Вишивання: навчання початкових швів. *Позакласний час*. 2006. № 15/16. С. 94–98.
2. Джевага Г.В. Активізація творчості учнів у процесі виконання лабораторних робіт. *Розвиток суспільства в умовах трансформаційного суспільства*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., 13 грудня 2012 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київський ун-т ім. Б. Гринченка, 2012. С. 135–140.
3. Зайченко В.В. Вишивка Чернігівщини: [монографія]. Київ, 2010. 205 с.
4. Івченко Г. Магія українського орнаменту: [рушник в українській обрядовості]. Літ. Україна, 2005. 28 липня. С. 8.
5. Кара-Васильєва Т.В. Історія української вишивки. Київ, 2008. 464 с.
6. Пискун О.М. Теорія трудового навчання (Обслуговуючі види праці): навчально-методичні рекомендації до виконання практичних робіт для студентів спеціальності 6.010103 "Технологічна освіта". Чернігів, 2012. 60 с.
7. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Технології 10-11 кл. Варіативні модулі. URL: <http://trudove.org.ua/post/tehnolog-10-11-vs-var-ativn-modul> (дата звернення: 10.03.2018).
8. Сидор О. Стародавні шви української вишивки. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2007. № 3. С. 47–49.
9. Струнка М.Л. Українська народна вишивка: [з історії художніх промислів]. *Радянська школа* 1990. № 5. С. 46–49.

Vydra O., Anysovets O.

PECULIARITIES OF SENIOR SCHOOL STUDENTS TRAINING
TO USE SATIN STITCH TECHNOLOGY

The article deals with senior school students training to use satin stitch technology. The feasibility of using this technology for more effective personal, psychic, creative development, cultural and aesthetic senior school students education on technology classes is substantiate.

The article aims to fulfill three main tasks. The first task is to analyze the satin stitch technology for introduce it into the learning process. For this purpose a thorough analysis of the technology of satin stitch was made and presented. The folk method of teaching of embroidery with a satin stitch is investigated. The main types of the satin stitch technology are revealed.

The second task is to identify the positive effects of embroidery on the mental and personal development of senior school students, their aesthetic education and the development of creative abilities. It has been revealed that engagement with embroidery contributes to the modern educational and educational goals of labor, aesthetic, patriotic and creative education of the student's personality. The artistic value of embroidery performs aesthetic, cognitive, communicative function. Embroidery classes contribute to the formation of a harmonious person with developed aesthetic senses, creative abilities and willful qualities, cause the desire to achieve the quality of the work performed, as well as develop an observer.

The third task is to justify the need to develop a technique and implementation of the satin stitch technology on technology lessons in school. It is determined that implementation the satin stitch technology in the educational process is better through design and technological activities. According to the recommendations of the program, the teacher first reveals to the students the general theoretical information about the technology of embroidery, which will enable them to start searching for the necessary information, determine the direction in which they want to work. All necessary for the project – from theoretical knowledge to the technology of production and materials for work – students have to find and compose themselves. The objects of project activity of students according to the satin stitch technology are defined.

It has been found out that the introduction of the satin stitch technology in the educational process is appropriate in terms of education and development of students in technology lessons. Further directions of research on this theme are defined: development of methodology of training on the satin stitch technology, and implementation of the project on the satin stitch technology in the framework of the master's study.

Key words: *Ukrainian folk embroidery, satin stitch, decor, technology, project, study, education, development, personality, psyche, aesthetics, creativity, culture.*

Стаття надійшла до редакції 16.03.2018 р.